

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว : ยามภาษาแห่งกรุงรัตนโกสินทร์*

นิตยา กาญจนะวรรณ
ภาควิชาภาษาไทย สำนักศิลปกรรม
ราชบัณฑิตยสถาน

บทคัดย่อ

ไม่มีภาษาใดในโลกนี้ที่คงอยู่โดยไม่เปลี่ยนแปลง แต่ความเปลี่ยนแปลงนั้นก็ยังแบ่งออกได้เป็น ๒ ประเภทใหญ่ ๆ คือ “การแปรของภาษา” กับ “การเปลี่ยนแปลงของภาษา” การแปรของภาษาเกิดขึ้นได้ทุกระบบ ทั้งในระบบเสียง ระบบคำศัพท์ และระบบวากยสัมพันธ์ การแปรของภาษามีปัจจัยทางสังคมในช่วงเวลาเดียวกันเป็นตัวกำหนด ส่วนการเปลี่ยนแปลงของภาษาหมายถึง การแปรตามกาลเวลา พระราชวินิจฉัยทางด้านการใช้ภาษาของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว คือตัวอย่างการเลือกใช้คำศัพท์คำใดคำหนึ่งหรือวิธีการประกอบรูปประโยคแบบใดแบบหนึ่งจาก “ตัวแปร” หลายตัวที่มีอยู่ในช่วงเวลานั้น โดยทรงทำหน้าที่เป็น “ยามภาษา” ให้คำแนะนำว่าภาษาแบบใดเป็นภาษาที่เหมาะสมของช่วงเวลานั้น ในปัจจุบันการใช้คำบางคำได้เปลี่ยนแปลงไปแล้ว แต่เกณฑ์การใช้ภาษาบางเรื่องก็ยังมีลักษณะของการแปรภาษาอยู่ คุณูปการของ “ยามภาษา” ก็คือ การช่วยให้ภาษาเป็นเครื่องมือสื่อสารอันเหมาะสมแก่กาลสมัย แต่ “ยามภาษา” ก็ไม่สามารถขัดขวาง “การเปลี่ยนแปลงของภาษา” ได้ ไม่ว่าการเปลี่ยนแปลงนั้นจะเกิดขึ้นอย่างช้า ๆ หรืออย่างรวดเร็วก็ตาม

คำสำคัญ : พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, ยามภาษา, ประชุมประกาศรัชกาลที่ ๔, การแปรของภาษา, การเปลี่ยนแปลงของภาษา

บทนำ

ในโอกาสครบรอบ ๒๐๐ ปีวันพระบรมราชสมภพในพุทธศักราช ๒๕๕๗ องค์การการศึกษาวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติหรือองค์การยูเนสโก (UNESCO) ได้ประกาศยกย่องพระบาทสมเด็จพระ

จอมเกล้าเจ้าอยู่หัวว่าทรงเป็นบุคคลดีเด่นของโลกทางด้านศาสนา โบราณคดี ประวัติศาสตร์ วิทยาศาสตร์ คณิตศาสตร์ ดาราศาสตร์ การศึกษา ภาษา และการนำนวัตกรรมมาสู่ประเทศ นอกจากนี้ กระทรวงการคลังก็ได้จัดทำเหรียญกษาปณ์ที่ระลึกเฉลิมพระเกียรติ

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเนื่องในโอกาสที่วันพระบรมราชสมภพครบ ๒๐๐ ปีด้วย

รัฐบาลในสมัยที่ พลเอก เปรม ติณสูลานนท์ เป็นนายกรัฐมนตรี ได้อนุมัติให้วันที่ ๑๘ สิงหาคม เป็นวันวิทยาศาสตร์แห่งชาติ ตั้งแต่ปีพุทธ-

* บรรยายในการประชุมสำนักศิลปกรรม ราชบัณฑิตยสถาน เมื่อวันที่ ๒๑ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๕๗

ศักราช ๒๕๒๕ เป็นต้นมา เพื่อเป็นอนุสรณ์เฉลิมพระเกียรติแด่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระมหากษัตริย์นักวิทยาศาสตร์ พระผู้บุกเบิกนำความรู้ทางวิทยาศาสตร์มาสู่ผืนแผ่นดินไทย ในโอกาสนี้ สมาคมวิทยาศาสตร์แห่งประเทศไทยได้ถวายพระนามให้ทรงเป็น“บิดาแห่งวิทยาศาสตร์ไทย” ด้วย ปัจจุบันทางราชการได้ถวายพระเกียรติให้ทรงเป็นนักวิทยาศาสตร์ ด้วยการอัญเชิญพระปรมาภิไธยเป็นนามสถาบันการศึกษาทางวิทยาศาสตร์ ได้แก่ สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้า ต่อมาคณะรัฐมนตรีก็ได้อนุมัติให้กระทรวงวิทยาศาสตร์ฯ ดำเนินการจัดงานสัปดาห์วิทยาศาสตร์แห่งชาติเป็นประจำทุกปี ในระหว่างวันที่ ๑๘-๒๔ สิงหาคม จะเห็นได้ว่ามีการเทิดพระเกียรติทางด้านวิทยาศาสตร์กันอยู่เสมอ แต่บทความนี้มีจุดประสงค์ที่จะชี้ให้เห็นพระอัจฉริยภาพทางด้านอักษรศาสตร์ เพราะนอกจากจะทรงรอบรู้ภาษาบาลีสันสกฤตและแตกฉานในพระไตรปิฎกแล้ว ยังทรงศึกษาภาษาละตินและภาษาอังกฤษจนใช้การได้ นอกจากนี้ยังทรงศึกษาภาษาตะวันออกอื่น ๆ อีก เช่น เขมร เวียดนาม มอญ พม่า มาเลย์ และอินดี อีกด้วย

ในด้านภาษาไทย พระองค์ได้ทรงพระราชนิพนธ์หนังสือต่าง ๆ ไว้มากมายจำนวนมากหลายประเภทหลายภาษา พระราชนิพนธ์ที่เป็นภาษาไทยส่วนใหญ่เป็นร้อยแก้ว ที่สำคัญได้แก่ชุมนุมพระบรมราชาธิบาย พระราชหัตถเลขา และหนังสือที่ออกเป็นทางราชการ คือ

หมายประกาศต่าง ๆ ประกาศที่ออกในรัชกาลนี้มีเป็นจำนวนมาก บางฉบับก็มีผลใช้บังคับได้เช่นเดียวกับกฎหมาย บางฉบับก็เป็นเพียงประกาศพระราชนิยม และพระบรมราชาทาน

กรรมการหอพระสมุดวชิรญาณได้รวบรวมประกาศซึ่งออกในรัชสมัยของพระองค์ มาเผยแพร่ในหนังสือวชิรญาณบ้าง เมื่อรวบรวมสำเนาประกาศได้กว่า ๔๐๐ เรื่อง คือ ประกาศซึ่งออกตั้งแต่ พ.ศ. ๒๓๙๔ ถึง พ.ศ. ๒๔๑๑ แล้วก็จัดแบ่งออกพิมพ์เผยแพร่ โดยให้ชื่อว่าหนังสือประชุมประกาศรัชกาลที่ ๔ โดยแบ่งเป็น ๘ ภาค หนังสือชุดนี้เป็นหนังสือที่ให้ความรู้ทั้งในด้านอักษรศาสตร์ วรรณคดี ประวัติศาสตร์ โบราณคดี และอื่น ๆ ทั้งยังเป็นหลักฐานให้ได้ทราบถึงธรรมเนียมประเพณี และสภาพความเป็นอยู่ของประชาชนชาวไทยในสมัยของพระองค์ด้วย

ยามภาษา

ประกาศที่เกี่ยวข้องกับการใช้ภาษาไทยแสดงให้เห็นความห่วงใยในด้านการใช้ภาษาในรัชสมัยของพระองค์เปรียบดังว่าทรงทำหน้าที่เป็น “ยามภาษา” ไปด้วย ดังจะเห็นได้จากประกาศบางเรื่องดังต่อไปนี้

ประกาศห้ามไม่ให้ใช้คำว่า ชอบเนื้อ เจริญใจแลติดเนื้อต้องใจในคำกราบทูล
(คัดจากหมายรับสั่ง เดือนยี่ปีชวด จุลศักราช ๑๒๑๔)

“...ถ้าจะกราบทูลพระกรุณาด้วยข้อความสิ่งใด ๆ ก็ดี ในคำควรจะว่า ๆ

ชอบเนื้อเจริญใจ แลติดเนื้อต้องใจ ที่เคยใช้มาแต่ก่อน ๆ นั้น อย่าได้ว่าเลย เป็นอันขาดทีเดียว เพราะว่าโวหารเช่นนั้นเป็นคำหยาบ ไม่ควรจะกราบทูลพระกรุณาหามิได้...”

ประกาศเรื่องเรียกกะปิ น้ำปลา ว่า เยื่อเคย น้ำเคย (ฉบับที่ ๑)

(คัดมาจากหมายรับสั่ง เดือน ๖ ปี ฉลุ เบญจศก จุลศักราช ๑๒๑๕)

“...คำบุราณราษฎรชาวบ้านเรียกกันว่า กะปิ น้ำปลา คำข้าราชการกราบบังคมทูลพระกรุณาว่าน้ำเคย ว่างาปี พระราชดำริทรงเห็นว่า เรียกว่างาปีนั้นหาสมกับของดีบังเกิดในเยื่อเคยไม่แลงาปีนั้นชอบแต่จะเรียกว่าเยื่อเคย จึงจะต้องกับของดีบังเกิดจึงจะควร แต่น้ำเคยนั้น ข้าราชการเรียกว่าน้ำเคย ก็ควร ด้วยเป็นของดีบังเกิดแต่เยื่อเคย คำบุราณราษฎรเรียกกันว่ากะปิ น้ำปลา เห็นหาควรกับของดีบังเกิดไม่ ตั้งแต่นี้ไป ภายหน้าให้ข้าราชการพระบรมมหาราชวัง พระบวรราชวัง แลเจ้าต่างกรม เจ้ายังไม่ได้ตั้งกรม แลอาณาประชาราษฎรทั้งปวง ให้เรียกว่า เยื่อเคย น้ำเคย ตามกระแสพระราชบัญญัติจึงจะควร”

ประกาศเดือนผู้ใช้อักษรผิด

“...ด้วยอักษร ๔ อักษร คือ ฤ ฎ ฎ ฎ นี้หาควรจะได้ใส่ ห นำ แลกากบาทไม่ เมื่อถึงคำว่า ฤฎ ที่เขียนนอฎริกว่า โบราณว่า ฤฎ บ้าง ฎ บ้าง ก็ให้เขียน แต่ ฤฎ อย่างนี้ อย่าให้เขียน ห นำ แลใส่ กากบาทเลย ด้วยตัว ห นั้น เฉพาะนำได้แต่ตัวอักษรต่ำ เหมือนอย่าง หมู หนี

แหวน อย่างนี้ เป็นอักษรต่ำ จึงเอา ห นำได้ อักษรต่ำนั้น คือ คคฆง ชชฌณ ฑฒณ ทธน พพภม ยรลวพอ แล กากบาทนั้น ใช้ได้แต่อักษรกลางเหมือน อย่าง เก้ง เป่า จำ อย่างนี้เป็นอักษร กลางจึงใส่กากบาทได้ อักษรกลางนั้น คือ กจ ฎฏ ดต บบอ ตั้งแต่สี่สิบไป ข้ำทูลละอองธุลีพระบาทผู้ใหญ่ผู้น้อยซึ่ง จะมีฐะเขียนหนังสือเรื่องราวขึ้นกราบ บังคมทูลพระกรุณาแล้ว ก็ให้ศึกษา ได้ตาม เขียนให้ถูกต้องตามอักษรสูง อักษรกลาง อักษรต่ำ อย่าให้เขียนใส่ กากบาทแลเอา ห นำผิด ๆ เข้ามาทูลเกล้า ทูลกระหม่อมถวายเป็นอันขาดทีเดียว”

ประกาศให้ใช้คำว่าจศกแทนจ้อศก

(ณ วันอาทิตย์ เดือน ๗ แรม ๑ ค่ำ ปีชลา พ.ศ. ๒๓๙๗)

“...ตั้งแต่สี่สิบไปเมื่อนั้น ถ้าปีใดเป็นจศกแล้วก็ให้ใช้ว่าปี...จศกทุกปี ตามอย่างพระธรรมกิติถวายศักราช นั้นเกิด ให้พระครูอมรวิไชยประกาศ กับพระราชอาคันพระครูฐานานุกรม เปรี๊ยะเจ้าอธิการ แลพระสงฆ์อนุจร ถวายศักราชแลถวายพระพรว่า ปีชลา จศกจงได้ อย่าให้ถวายศักราชถวาย พระพรว่าปีชลาจ้อศกเลยเป็นอันขาด ที่เดียว”

ประกาศสรรพนามสำหรับข้างม้า

(คัดจากหมายรับสั่ง ณ วันจันทร์ เดือน ๗ แรม ๙ ค่ำ ปีชลา จศก)

“...ให้จงรู้ทั่วกันว่า ข้างม้านี้เป็น สัตว์มีชาติมีสกุลไม่ควรเรียกว่าตัวหนึ่ง

สองตัว ให้เรียกว่าข้างหนึ่ง สองข้าง ม้า หนึ่ง สองม้า แต่สัตว์เดียรัจฉานนอกจาก ข้างม้านั้นให้เรียกว่า ตัวหนึ่ง สองตัว อย่าให้ว่าสองขะมัด สองเต่า สองปลา กับคำจำเป็นคำพวน เหมือนหนึ่งต้นไม้ ๘ ต้น ๙ ต้น หรือแปดเต่า แปดตัว อย่างนี้ ถ้าจะกราบบังคมทูลพระกรุณา ให้กราบบังคมทูลพระกรุณาอย่างอื่น อย่าให้เป็นคำพวนได้...”

ประกาศห้ามมิให้ใช้คำบางคำกราบ บังคมทูล

(ปีมะโรง อัฐศก)

“...คำว่า *กระเบื้องปูพื้น กระเบื้อง มุงหลังคา อ่างใส่น้ำ กระถางปลูกต้นไม้* คำเหล่านี้มีอยู่ ใช้กราบบังคมทูลพระ กรุณาได้ เขียนหางว่าวแลเรื่องราว ทูลเกล้าฯ ถวายได้ แต่คำว่า *อิฐหน้าวัว กระเบื้องหน้าวัว กระถางใส่น้ำ* นั้น ไม่มี ใช้ไม่ได้ ข้าราชการทั้งปวงอย่าได้เขียน ถวายแลอย่าใช้กราบบังคมทูลพระกรุณา เลยเป็นอันขาดทีเดียว ถ้าข้าราชการ ผู้ใดเอาคำซึ่งมีกำหนดห้ามไว้นี้มาใช้ เขียนถวายแลกราบบังคมทูลพระ กรุณาแล้ว ให้อาลักษณ์ปรับโทษเอา คำละเพื่อง...”

ประกาศว่าด้วยคำที่เรียกเสร็จ, สำเร็จ, สัมฤทธิ, สัมเรท

(วันพฤหัสบดี เดือน ๖ ขึ้น ๑๒ ค่ำ ปีมะเมีย สัมฤทธิศก)

“...คำว่า *สำเร็จ หรือ เสร็จ* นี้ ถ้า เขียนส่งโยคกับตัว จ เห็นว่าจะเป็น คำเขมร แปลว่าแล้ว ว่าจบ ว่าสุดการย

แต่คนวัดคนนักบวชสึกออกมามักสงสัย ว่าจะเป็นคำมาแต่มคธที่เรียกกันว่าบาลี นั้นว่า *สมิทธิ* จึงมักเขียนว่า *สำเร็จ* บ้าง *สำเร็จ* บ้าง *เสรทธิ* บ้าง *เสรท* บ้าง *เสรท* บ้าง ครั้นพิเคราะห์ดูก็เป็นอันน่ารังเกียจ ว่าเป็นอุตริชาวัตหรือนักบวชสึกไป หนังสือฉบับโบราณมีเขียนว่า *สัมฤทธิ* เหมือนกับชื่อทองสัมฤทธิก็มี คำนั้นแล เห็นจะมาแต่ศัพท์ว่า *สมิทธิแท้* แปลว่า เต็ม ว่าพร้อม ว่าได้การ ว่าครบถ้วน เพราะฉะนั้นตั้งแต่สี่ไป เนื้อความที่ว่า แล้วให้เขียนว่า *สำเร็จ* แล *เสร็จ* ดังนี้ ทุกแห่ง คำที่ว่าเต็ม ว่าพร้อม ว่าครบ ถ้วน ดังคำว่า ผู้สำเร็จราชการ แล สำเร็จศก ให้ใช้ว่า *สัมเรท* ดังนี้ เทอญ สัมในสัมเรทให้เขียนเป็นสัม ดังนี้ จึงจะถูก เหมือนกับคำว่าคัมภีร์ ถ้าเขียน ว่าสำในสำเรทก็จะไม่งามเป็นที่รังเกียจ เหมือนว่าคำที่กลางคนเขียนในคำว่า คำภีร์ นั้นๆ ก็ฝ่ายคำว่า สำเร็จ ที่แปล ว่าแล้ว ว่าสุด ว่าจบนั้น คงให้เขียนว่า สำเร็จ อย่าหลงเขียนว่า สัมเร็จ เลย”

ประกาศเตือนสติคำที่เรียกชากศพ

(ปีมะเมีย สัมฤทธิศก)

“...คำเรียกชากศพว่า *ศพ* นั้น ถูก ต้องแล้ว ให้ใช้เขียนหนังสือแลกราบทูล ว่า *ศพ* อยู่แน่แล ใครอย่าอุตริคิดตาม ชาววัด คิดล้นไป เขียนกราบทูลบ้างว่า “*อสุภ อสภ อาสภ*” อย่างใด ๆ อย่างหนึ่ง เลย ถ้าใครขึ้นว่า *อสุภ อาสภ* ดังนี้ ในหลวงทรงแข่งไว้ว่า ให้ศิระคนนั้น ล้านเหมือนหลวงตาในวันโกนเป็นนิจ นิรันดรไป ถ้าใครเขียนแลกราบทูลว่า

ศพ ตรง ๆ แล้ว ทรงพระอิริยาฎาณอวยพร
ผู้นั้นว่า ถ้าศิระษะล้าน ให้ผมงอกดำ
ถ้าไม่ล้านก็อย่าให้ล้านเลย คำว่า ศพ
นี้ ออกจากคำมคธว่า ฉโว เป็นแท้
ใช้อื่น ๆ”

ประกาศเตือนสติในคำว่าปิดตรา

(ปีมะเมีย สัมฤทธิศก)

“คำว่าปิดตราบ้าง ปิดตราบ้าง เดี่ยว
นี้พากันพูดแล้ใช้เขียนมากนัก แทบ
ทุกแห่งทุกพนักงาน คำนั้นไม่ถูกเลย
ไม่ดีเลย เพราะว่าถ้าตราเขาตีไว้แล้วที่
กระดาดหรือที่ไหน ๆ ใครอยากจะไม่ให้
คนอื่นเห็นตรา นั้น ตัดกระดาดไปทาบ
ผืนกึ่งเสี้ยนนั้นแลควรจะเรียกว่าปิดตรา
ถ้าทำตราให้ปรากฏเป็นสำคัญควรจะ
เรียกว่า “ตีตรา” กิติ “ประทับตรา” กิติ
ไม่ควรจะว่าปิดตราเลย

อนึ่งคำว่า ปิดตรา คำนี้เขียนไว้ก็
ชุมแต่ยังไม่เข้าใจคำว่าปิดตรานั้นจะ
เหมือนว่าและตราหรือ เพราะเอาตราไป
จะเข้าหรือ”

ว่าด้วยคำที่เรียกว่าทแกล้วทหาร

(ปีมะเมีย สัมฤทธิศก)

“บัดนี้ข้าราชการแทบทุกตำแหน่ง
จะแต่งหนังสืออะไรก็พอใจที่จะว่าทแกล้ว
ทหาร คำนี้พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้า
เจ้าอยู่หัวยังไม่ทรงทราบแน่ในพระราช-
หฤทัยเลยว่าอะไรเป็นทแกล้ว ทรงทราบ
แต่ท้าวหรือทหาร ว่าเป็นคนที่ถืออาวุธ
ตีตราเตรียมตัวจะสู้ข้าศึก แต่ทแกล้ว
นั้นไม่ทราบว่าเป็นคนอย่างไรเลย คนที่
ไม่กลัวใครนั้นควรจะว่าคนกล้าทแกล้วกิติ

คนกล้าหาญกิติ คนกล้าหาญกิติว่าได้
แต่ทแกล้วนั้นคือคนจำพวกใด”

ประกาศว่าด้วยคำที่เรียกใบบอกแล ท้องตรา

(ปีมะเมีย สัมฤทธิศก)

“...หนังสือทั้งปวงที่ดำเนินพระ
ราชโองการไปจากกรุงยังหัวเมืองต่าง ๆ
ถ้าเมืองเป็นประเทศราช หนังสือดำเนิน
พระราชโองการนั้นเรียกว่า *ศุภอักษร*
บ้าง *ท้องตรา*บ้าง ตามเมืองเจ้า แลเมือง
ท้าวพระยา ถ้าเมืองน้ำพระพิพัฒน์สัตยา
ก็เรียกแต่ว่า *ท้องตรา* ถ้าหนังสือเสนาบดี
ก็เรียกว่าตราบ้าง หนังสือบ้าง ถ้าหนังสือ
ขุนนางต่ำ ๆ ลงมา ก็เรียกแต่ว่า หนังสือ
บรรดาหนังสือซึ่งออกไปจากกรุงเทพ
ยังหัวเมืองทั้งปวงแล้วจะเรียกว่า *ใบบอก*
กิติ *หนังสือบอกกิติ* ไม่ได้เลยเป็นอันขาด
ทีเดียว ถ้าว่าอย่างนั้นก็เหมือนกับว่า
กรุงเทพฯ เป็นเหมือนขึ้นแก่หัวเมือง
หนังสือเสนาบดีไปจากกรุงเทพฯ จะว่า
อย่างนั้นได้ต่อเมื่อพระบาทสมเด็จพระเจ้า
อยู่หัว เสด็จพระราชดำเนินไปอยู่นอก
กรุง หนังสือเสนาบดีส่งออกไปวางเวร
กรมทำให้กราบทูลพระกรุณานั้น จะ
เรียกว่า *ใบบอก* กิติได้ *หนังสือบอก* กิติได้
หนังสือซึ่งมาแต่หัวเมืองประเทศราช
ใหญ่วางเวรมหาดไทยเรียกว่า *ศุภอักษร*
หนังสือถึงเสนาบดีด้วยเหตุนอกตำแหน่ง
ใหญ่เรียก *หนังสือบอก* ถ้ามาแต่ประเทศ-
ราชน้อย ๆ หรือหัวเมืองน้ำพระพิพัฒน์
สัตยาทั้งปวง หรือหนังสือมาแต่แม่ทัพ
นายกองซึ่งออกไปจากกรุงเทพฯ จะ
เรียกว่า *ใบบอก* กิติได้ *หนังสือบอก* กิติได้

ควรหมด แต่จะเรียกว่า *ท้องตรา* กิติ *ตรา*
กิติ ไม่ได้เลยเป็นอันขาด ถ้าใครมา
เรียกผิด ๆ เขียนถวายนกิติ กราบทูล
กิติ จะต้องปรับให้กวาดซานหมากล้าง
น้ำหมาก ทั้งในทั้งนอกท้องพระโรง
พระบรมมหาราชวัง...”

ประกาศให้ใช้คำ กับ, แก่, แต่, แต่, ต่อ, ใน, ยัง, ในที่ควร

(ณ วันพฤหัสบดี เดือนยี่ แรม ๕ คำ
ปีมะแม เอกศก)

“ประกาศมาให้คนเขียนหนังสือ
ทั้งปวงทราบทั่วแล้วสังเกตใช้ให้ถูกใน
ที่ควรจะ ว่า(กับ) ว่า(แก่) ว่า(แต่)
ว่า(ต่อ) ว่า(ใน) ว่า(ยัง) จง
สังเกตให้แน่แล้วใช้ให้ถูกอย่าให้เป็นกับ
ไปทุกแห่ง แลอย่างกลัว (กับ) งกเงินไปฯ
คนสองสามคนขึ้นไปทำกิริยาเหมือนกัน
ใช้ว่ากับ ผัวนอนกับเมีย ผัวอยู่กับเมีย
นายไปกับบ่าว คนหนึ่งนั่งพูดเล่นกับ
คนหนึ่ง นายปรึกษากับบ่าว บุตรร่วม
ทุกข์กับบิดามารดา ลูกค้าซื้อขายกับ
ชาวบ้าน ขุนนางเจรจากับแขกเมือง
ละครเล่นกับตลก คนหนึ่งวิวาทกับเพื่อน
บ้าน ผู้ร้ายตีรันกันกับเจ้าเรือน คนโทษ
ไปกับผู้คุม อะไรอื่น ๆ เช่นนี้มีมากมาย
นัก เอาที่คนสองคนสามคนหรือมากทำ
กิริยาเดียวกันทำด้วยกันจึงใช้กับฯ อนึ่ง
ถ้าเป็นของที่ไปด้วย มาด้วย อยู่ด้วย
ได้มาด้วย เสียไป หายไปด้วยกันก็ว่ากับ
ได้ เหมือนหนึ่ง คนไปกับยามของตัว
ไปกับดาบแลปืนของตัว ก็ว่าได้ คนมา
กับหาบสิ่งของ คนแก่มากับไม้เท้า คน
มากับช้าง กับม้า กับโค กับกระบือ คน

อยู่กับหีบผ้า ทองเก็บไว้กับเงิน ผ้ากับ
 เสื่ออยู่ด้วยกัน คนได้มีดมากับด้าม ได้
 ขวานมากับสิ่ว ได้ปืนมากับดินดำ ได้
 เกวียนมากับวัว หีบไฟไหม้เสื่อกับผ้า
 เงินหายไปกับถุงด้วยกันฯ ของกิติ สัตว์
 กิติ คนกิติ อยู่ด้วยกัน ไปด้วยกัน ทำ
 อะไรด้วยกัน ต้องที่จะออกชื่อด้วยกัน
 ว่ากับได้สิ้น คือ เงินกับทอง หม้อข้าวกับ
 ชิงกราน บังเหียนกับม้า... แต่ถวายเป็น
 แลให้ แลรับ แลเรียกเอา บอกเล่า ว่ากับ
 ไม่ได้เลย ฯ ทูลเกล้าทูลกระหม่อมถวาย
 ในหลวงในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
 ถวายในเจ้าต่างกรม กำหนดให้ท่าน
 เสนาบดีฯ ถวายพระพรแต่พระเจ้าอยู่หัว
 กราบทูลพระกรุณาแต่พระบาทสมเด็จพระ
 พระเจ้าอยู่หัว กราบทูลต่อเจ้าต่างกรม
 เจ้ายังไม่ได้ตั้งกรมเรียนต่อท่านเสนาบดี
 แจ้งความต่อผู้สำเร็จราชการเมือง กรม-
 การฟ้องต่อลูกขุน ณ ศาลหลวง ให้ใช้
 ใน แต่ ต่อ โดยสมควร นอกเหนือนี้ใช้ แก่
 คือ พระราชทานแก่ ให้แก่ บอกแก่ แจ้ง
 ความแก่ ทำโทษแก่ ลงโทษแก่ ใคร ๆ
 อะไร ๆ ว่าไม่สุดแล้ว คำที่ต่อกับ แจ้งแก่
 ร้องเรียนแก่ ทำคุณแก่ ทำให้แก่ บอก
 ให้แก่ ...ชายให้แก่ ให้ช่องแก่ แลอื่น ๆ
 ที่คล้ายกันให้ว่าแก่อย่างกับเลย เหมือน
 คำที่จะควรว่า แต่ นั้น คือ รับแต่ ขอแต่
 เอาแต่ เรียกเอาแต่ ...เก็บเอาแต่ รู้แต่
 แลอื่น ๆ ใช้ แต่ ในที่ว่าด้วยต้นทางมา”

**ประกาศพระราชบัญญัติให้ใช้คำ
 นำหน้าชื่อชนต่าง ๆ**

(ณ วันพุธ เดือน ๑๐ ขึ้น ๗ ค่ำ
 ปีระกา ตรีศก)

“...คนในราชอาณาจักรมิใช่จีน

มิใช่ฝรั่ง แยก ฉวน พม่า มอญ ซึ่งมา
 แต่เมืองจีน เมืองฝรั่ง เมืองแขก เมือง
 ฉวน เมืองพม่า เมืองมอญ แลมิใช่
 พระภิกษุสงฆ์ สามเณร ซี่พ้อพราหมณ์
 หลวงฉวน หลวงจีน บาดหลวงฝรั่ง
 โตะแขก รูปซี แพทย์หมอ แลครูอาจารย์
 สอนหนังสือกิติ ยกเสียแต่ข้าราชการ
 ที่มีชื่อตามบรรดาศักดิ์ แต่หมิ่นขึ้นไป
 ถึงสมเด็จพระยาแลเจ้าพระยากิติ
 แลยกเสียแต่พระองค์เจ้า หม่อมเจ้า
 หม่อมราชวงศ์ แลเจ้าประเทศราช แล
 เจ้าซึ่งเป็นบุตรหลานพี่น้องของเจ้า
 ประเทศราชตลอดลงไปจนท้าวเพียง
 ในเมืองลาว พระยา พระในเมืองเขมร
 ตองกุดวนจะในเมืองมลายูจำกัในพวก
 กะเหรี่ยงกิติแล้ว ชายสามัญทั้งปวง มี
 คำนำหน้าชื่ออยู่แต่สองอย่างคือ นาย
 อย่างหนึ่ง อ้าย อย่างหนึ่ง ตั้งแต่ นาย
 ยามหุ้มแพรมหาดเล็ก แลนายเวรตำรวจ
 นายม้าจูง นายท้ายช้าง ลงไปจนตัว
 เลกหุ้มไพร่หลวงสามัญมิใช่ไพร่หลวง
 มหันตโทษ แลนักโทษที่ไม่มีบรรดาศักดิ์
 แลขาดบรรดาศักดิ์กิติ ไพร่สมกำลัง แล
 ลูกหุ้มมิใช่ทาสมิใช่เชลยกิติ มีคำนำชื่อ
 ว่า นาย ทั้งหมด

ตัวแลลูกหุ้มไพร่หลวงมหันตโทษ
 แลนักโทษที่ไม่มีบรรดาศักดิ์ แลขาด
 บรรดาศักดิ์แล้ว แลตัวแลลูกหุ้ม ทาส
 เชลย ทั้งปวงมีคำนำหน้าชื่อว่าอ้ายหญิง
 เช่นผู้ชายที่มีคำนำหน้าชื่อว่า อ้าย ทั้ง
 ปวงนั้นย่อมมีคำนำหน้าชื่อว่า อี ทั้งสิ้น

ภรรยาหลวงข้าราชการที่ถือน้ำ
 พระพิพัฒน์สัตยาของข้าราชการที่ถือ
 ศักดินาตั้งแต่นั้นมา ๑๐๐๐๐ ลงมาจนถึง

๔๐๐ กิติ ที่ได้พระราชทานเครื่องยศ
 ตามบรรดาศักดิ์ ก็มีคำว่า ท่านผู้หญิง
 ว่าท่าน นำหน้าชื่อ ที่ไม่ได้รับพระราช-
 ทานเครื่องยศบรรดาศักดิ์กิติ เป็น
 อนุรักษมิใช่ทาสภริยาที่มีบุตรด้วยกัน
 กิติ หญิงบุตรหลานข้าราชการที่มี
 บรรดาศักดิ์กิติ หญิงยังไม่มีผัวกิติ
 ไม่ต้องมีคำนำหน้าชื่อทั้งสิ้น

ภรรยาข้าราชการที่ตํานา ๔๐๐ ลง
 มาจนถึงไพร่หลวง ไพร่สมทั้งปวง ยก
 แต่หญิงมหันตโทษ ทาสเชลยที่ต้อง
 ลักษณะ จะเรียกว่า อี แลมีคำนำหน้า
 ชื่อว่า อ้าแดง

เด็กสามัญที่ยังไม่ได้โกนจุกอายุ
 ไม่เกินกว่า ๑๓ ปี ทั้งชายทั้งหญิงที่
 นอกจากจะเรียกว่า อ้าย ว่า อี แลจะ
 เรียกว่า หลู นำหน้าชื่อก็ควร”

**ประกาศห้ามมิให้กราบบังคมทูลทัก
 อ้วนผอมขาวดำ**

(ณ วันพฤหัสบดี เดือน ๖ ขึ้น ๓
 ค่ำ ปีจอ จัตวาศก)

“...ตั้งแต่นี้ไปห้ามเป็นอันขาด
 อย่าให้ท่านผู้ใดปราศรัยทักทายถึง
 พระกายพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้า
 เจ้าอยู่หัว ด้วยคำว่าอ้วน ว่าผอม ว่าดำ
 ว่าขาว สรรเสริญกิติ ดิเตียนกิติ แต่
 อย่างใดอย่างหนึ่ง คำปราศรัยอย่างนี้
 ไม่ดีเป็นการล่วงเกินต่ำสูงนกออย่าได้พูด
 อย่าได้ใช้เลย”

ประกาศวางโทษเรื่องทักอ้วนผอม

(ณ วันพฤหัสบดี เดือน ๖ ขึ้น ๕
 ค่ำ ปีจอ จัตวาศก)

“...การที่มีผู้ปราศรัยทักทาย

เจ้าชายผู้มีบรรดาศักดิ์สูงด้วยการในพระ
กายทักว่าอ้วนว่าผมนี่เป็นอัมมมงคล
ไม่ควรตามเหตุที่อ้างเป็นหลายประการ
คือคำว่าอ้วน ว่าผม เป็นคำหยาบ
คำต่ำ คำเลว ประการหนึ่ง คืออาการ
ที่ควรจะวิตกเป็นประมาณว่าดีว่าชั่ว
ในสัตว์เดียรัจฉานมาพูดมาเจรจาใน
มนุษย์มีศักดิ์สูง ไม่มีประโยชน์ประการ
หนึ่ง คือทำให้กำริบมิ่งขวัญของกาย
ผู้มีสิริด้วยการเจรจาขัดแก่การที่โบราณ
ห้ามมาประการหนึ่ง ซึ่งว่า คำว่าอ้วน
ว่าผม เป็นคำต่ำคำเลวหยาบนั้น
ฟังเอาเถิด ปากผู้ดี ๆ ที่มีอหยาตัย
เมื่อเขาจะต้องพูดว่าเจ้าชายผมไปแล
อ้วนขึ้น เขาก็ยอมว่าชูปพระองค์แลทรง
พระเจริญหรือฟวงพีดังนี้โดยมาก เขา
ไม่ว่าอ้วน ว่าผมมีใช่หรือ...

...ก็ซึ่งข้อที่ว่าเอาการที่ควรจะวิตก
เป็นประมาณว่าดีว่าชั่วในสัตว์เดียรัจฉาน
มาพูดมาเจรจาว่าในมนุษย์มีศักดิ์สูง
ไม่มีประโยชน์นั้น คือว่าให้เห็นด้วยกัน
ว่าการที่จะวิตกแล้วดีว่าผมเป็นชั่ว
สรรเสริญว่าอ้วนเป็นดีเป็นประมาณ
ของประโยชน์นั้นต้องการในสัตว์เดีย-
รัจฉานสองจำพวกคือ สัตว์ที่เป็นพาหนะ
จำพวกหนึ่ง สัตว์ที่ต้องการเนื้อที่เรียก
ว่ามังสะเป็นอาหารจำพวกหนึ่ง เมื่อ
ผู้ใดจะซื้อหาช้างม้าโคกระบืออูฐลา ซึ่ง
เป็นพาหนะจะใช้แรง ก็ยอมสรรเสริญ
สัตว์ที่อ้วน ดีสัตว์ที่ผอม สัตว์ที่อ้วนมี
ราคามาก สัตว์ที่ผอมมีราคาน้อย ถึง
สัตว์ที่เป็นอาหารคือสุกรแพะแกะแล
สมันควางทรายตลอดลงไปจนเปิดไก่
แลปลา บรรดาที่ใช้เนื้อเป็นอาหาร ผู้ซื้อ
หาต้องการก็เลือกหาสัตว์ที่อ้วนเพราะ

มีเนื้อมาก สัตว์ที่อ้วนมีราคามาก เพราะ
สัตว์ที่ผอมเป็นสัตว์สงสัยว่าเป็นสัตว์มี
โรค...ก็การทักว่าอ้วนว่าผมนั้น เมื่อ
พิเคราะห์ไปเป็นการเอื้อมถึงชีวิตชีวัง แล
ผู้พูดไว้ตัวสูงเป็นเหมือนดังบิดามารดา
สปรปะมาทเจ้าของกายผู้ที่ต้องทักนั้น...

...ถ้าผู้ใดมีฟังขึ้นกราบทูลทักทาย
ดังนี้ จะให้ลงพระราชอาญาทวนด้วย
หวาย ๕๐ ที่ สังฆการีแลชาวที่แลกรมวัง
อยู่ในเวรที่เกิดเหตุขึ้นนั้น จะต้องให้รับ
พระราชอาญาด้วยคนละ ๓๐ ที่ ๒๐ ที่
ตามโทษานุโทษที่ได้ตักเตือนบ้าง แลไม่
ได้ตักเตือนเลยตามสถานที่ผู้กำกับนั้น..."

ประกาศให้ใช้คำต่อแลคำตาย

“ประกาศมาให้คนเขียนหนังสือ
ทั้งปวงทราบทั่วกัน แลแล้วสังเกตใช้ให้ถูก
ในที่ควรจะว่า ว่ากับ ว่าแก่ ว่าแต่ ว่าแต่
ว่าต่อแลคำว่าทรง นั้นจงสังเกตให้แน่แล้ว
ใช้ให้ถูก ไปกับ มากับ นิ่งกับ นอนกับ
...หมอกับคนไข้ ที่บ้านกับที่สวน

ให้แก่ ไว้แก่ มอบแก่ ...สงเคราะห์
แก่ อนุเคราะห์แก่

ขอแต่ เอาแต่ รับมาแต่ ...กู้แต่
ไถ่แต่ รับสารภาพต่อ รับผิดต่อ

ถึงชีพิตักษัยสำหรับหม่อมเจ้า
ถึงแก่พิราลัยสำหรับเจ้าประเทศราช
...ถึงแก่กรรมสำหรับพระหลวงไปจน
มหาดเล็กหลวง...

ตายสำหรับเลขไพร่ ...ว่าถึงแก่
กรรมไม่ได้เลย สัตว์เดียรัจฉานที่มีไช
สัตว์คนเลี้ยงทั้งปวง คือนกเนื้อปลา
ลงไปจนมดปลวก แลต้นไม้ใบหญ้าให้ว่า
ตายหมดว่าอย่างอื่นไม่ได้แต่สัตว์ที่เป็น
ของคนเลี้ยง คือช้างม้าโคกระบือแพะ

แกะแลนกเขาไก่เปิดปลาเงินปลาทอง
ให้ว่าล้ม หรือจะว่าล้มแต่ข้างม้าขึ้นระวาง
นอกนั้นจะว่าตายก็ได้

คำว่า ถึงแก่กรรม ใช้ได้แต่ผู้มี
บรรดาศักดิ์ ไพร่ใช้ไม่ได้ ทราบได้ฝ่า
ละอองธุลีพระบาท ไม่มีทรง เสด็จพระ
ราชดำเนิน ไม่มีทรง เสด็จนั่ง ไม่มีทรง...
ทรงบาตรไม่มีใส่

คำแข่งแผ่นดินว่าไม่ได้ ให้ว่า
หยาบเข้าต่อแผ่นดิน คำแข่งต่อเจ้าว่า
ไม่ได้ ให้ว่าหยาบเข้าต่อเจ้า คำแข่งคนอื่น
ไม่ใช่เจ้า ให้คงว่าคำแข่ง จะว่าเจรจา
หยาบเข้ามิได้ คำแข่งพระราชอาชญา
ถาบันุกรมเบรียญ ภิกษุสามเณร จะ
ว่าคำแข่งหรือจะว่าเจรจาหยาบเข้าก็ได้”

ประกาศให้ใช้คำว่าใส่ในที่ควร

“คำว่า ใส่ ใช้ในคำกราบทูลได้แต่
ของไม่มีตัว คือ ใส่ความ ใส่โทษ เอาใจ
ใส่ ใส่ใจรักใคร่ ใส่จริต แลอื่น ๆ ใส่ของ
มีตัวไม่ได้หมด อย่างใส่บาตร ต้องว่า
ตักบาตร หรือเจ้านาย ก็ว่า ทรงบาตร
ใส่เสื้อ ใส่กางเกง ก็ว่า ห่มเสื้อ นุ่งกางเกง
หรือทรงพระสนับเพลา แลฉลองพระองค์
ใส่หมวกว่าสวมหมวกแลทรงพระมาลา
ใส่ตุ้ม ว่าขัดตุ้ม ใส่กำไล ใส่เกี้ยว ว่า
สวมกำไล สวมเกี้ยว ใส่ปิ่น ว่าปักปิ่น
ใส่สร้อย ใส่จี้ ว่าผูกสร้อย ผูกจี้ ใส่โซ่
ใส่ตรวน ใส่ชื่อ ใส่คา ว่าจำโซ่ จำตรวน
จำชื่อ จำคา ใส่คุก ว่าจำคุก ขึ้นคุก ส่ง
คุก ชังคุก เข้าคุก ใส่ตระวาง ใส่ทิม ว่า
ชังตระวาง ชังทิม ใส่เกล้า ว่าชังเกล้า ใส่กรง
ว่าชังกรง หรือไว้ในกรง ใส่หม้อ ใส่ไห
ใส่ขวด ว่ากรอกหม้อ กรอกไห กรอก
ขวด ใส่เรือ ว่าบรรทุกเรือ ใส่คลัง ว่า

ขึ้นคลัง ส่งคลัง เข้าคลัง หรือเก็บไว้ในคลัง ใส่หีบ ใส่ตู้ ใส่ถุง ถ้าพูดถึงของว่าของในหีบ ในตู้ ในถุง ถ้าพูดถึงกริยาก็ว่า เข้าหีบ เข้าตู้ เข้าถุง ใส่ยัง ใส่ฉางว่าขึ้นยัง ขึ้นฉาง ถ้าเป็นสินค้า ก็ว่าบรรทุกกำปั่น บรรทุกสำเภา ถ้าเป็นของก็ว่า เอาไว้ในกำปั่น ในสำเภา ใส่ข้าง ใส่เกวียน ใส่ต่าง ถ้ามากกว่า บรรทุกข้าง บรรทุกเกวียน บรรทุกต่าง ถ้าน้อยก็ว่าขึ้นข้าง ขึ้นเกวียน ขึ้นต่าง ใส่กระบุง ตะกร้า ตะแกรง ก็ว่าไว้ในกระบุงตะกร้า ตะแกรง ใส่กุญแจ ใส่กลอน ว่าลั่นกุญแจ ขัดกลอน ตักน้ำใส่ตุ่ม ใส่ถัง ว่าซังตุ่ม ซังถัง ใส่หมุด คำนี้ ถ้าเป็นหมุดแผลว่าสอดหมุด ถ้าเป็นหมุดตรึง แลขัดสิ่งของใด ๆ ก็ว่าตรึงหมุด ขัดหมุด ใส่ยา ก็ว่าทายา หรือให้ยา ปิดยา ตามสมควร ไม่ว่าใส่ บ้วนใส่กระโถน ว่าบ้วนลงกระโถน”

ประกาศเรียกงานปีว่าเยื่อเคຍในคำกราบทูล

“...คำซึ่งเรียกว่า งานปี นั้น รูปก็ไม่เหมือนงานปี ไม่ควรที่จะเรียก แต่ขึ้นไปถ้าจะกราบบังคมทูลพระกรุณา แลเขียนบายชีเรื่องราวต่าง ๆ การซึ่งจะต้องเรียกนั้น ให้เรียกว่าเยื่อเคຍ อย่าให้เรียกว่างานปีเป็นอันขาดทีเดียว...”

ประกาศเรื่องใช้คำพูดว่า ต้นแผ่นดิน กลางแผ่นดิน ปลายแผ่นดิน

“...เมื่อจะกราบบังคมทูลพระกรุณา แลพูดจากันแลกันด้วยเหตุการณ์ใด ๆ ซึ่งจะต้องวางกาลเวลาว่า เมื่อคราวนั้น คราวนั้น ถ้าเป็นเหตุการณ์ในแผ่นดิน

ซึ่งยังดำรงอยู่ก็อย่าให้อ้างว่าต้นแผ่นดิน กลางแผ่นดิน ปลายแผ่นดินเป็นอันขาดทีเดียว ถ้าผู้ใดพูดดังนั้นก็เหมือนดั่งว่า เร่งกาลแผ่นดินให้เร็วไป ถ้าจะพูดถึงเหตุการณ์ใด ๆ ในแผ่นดินที่ล่วงแล้วก็ควรจะว่าได้ว่า ต้นแผ่นดิน กลางแผ่นดิน ปลายแผ่นดิน เพราะว่ามีกาลกำหนดแล้วเหมือนอย่างแผ่นดิน พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ๒๗ ปี จะได้แบ่งว่า ๑๐ ปีข้างต้นเป็นต้นแผ่นดิน ๗ เป็นกลางแผ่นดิน อีก ๑๐ ปีเป็นปลายแผ่นดิน แลแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยนั้น ๑๖ ปี ๕ ปีข้างต้นเป็นต้นแผ่นดิน ๖ ปี เป็นกลางแผ่นดิน อีก ๕ ปีเป็นปลายแผ่นดิน แลแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวนั้น ๒๗ ปี ก็แบ่งได้เหมือนกันกับแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก จึงควรที่จะพูดได้ว่า ต้นแผ่นดิน กลางแผ่นดิน ปลายแผ่นดิน ถ้าแผ่นดินยังดำรงอยู่ จะพูดอ้างว่า ต้นแผ่นดิน กลางแผ่นดินนั้นไม่ควร เพราะไม่มีกาลกำหนด...”

ประกาศให้เรียกที่ประทับท้องสนามหลวงว่าพลับพลา

“...ที่ท้องสนามหลวงนั้นมีพระบรมราชโองการดำรัสเหนือเกล้าฯ ห้ามอย่าให้ผู้ใดเรียก ผู้ใดกราบทูลว่าพระที่นั่งด้วยรับสั่งว่าจะเป็นที่ประทับอยู่จริง ๆ ไป ให้เรียกว่าพลับพลา...”

พระราชวินิจฉัยทางด้านภาษาไทย

จากประกาศทางด้านภาษาไทย ทั้ง ๒๐ ฉบับที่ได้ยกมานี้ อาจจะแบ่ง

พระราชวินิจฉัยออกได้เป็น ๒ ด้านใหญ่ ๆ คือ ทางด้านหลักภาษาและการใช้ภาษา ทางด้านหลักภาษาจะเห็นได้จาก “ประกาศเตือนผู้ใช้อักษรผิด” ที่มุ่งให้ความรู้ทางการเขียนคำ ฤ ฤ ฎ ฏ ฎ ตลอดจนเรื่องอักษรสูง อักษรกลาง และอักษรต่ำ นอกจากนี้ก็จะเห็นได้จาก “ประกาศว่าด้วยคำที่เรียก เส็จ, สำเร็จ, สัมฤทธิ์, สัมฤทธิ์” ซึ่งทรงอธิบายที่มาของคำไว้อย่างละเอียด

ทางการใช้ภาษาอาจจะแบ่งย่อยออกไปได้เป็น ๒ เรื่อง คือ การเลือกใช้คำ และการกำหนดวิธีใช้คำ

การเลือกใช้คำ หมายถึงการเลือกใช้คำใดคำหนึ่ง หรือห้ามมิให้ใช้คำใดคำหนึ่ง ดังจะเห็นได้จากการห้ามมิให้ใช้คำว่า “ชอบเนื้อเจริญใจ และ ติดเนื้อต้องใจ” ให้เรียก “กะปิ น้ำปลา” ว่า “เยื่อเคຍ น้ำเคຍ” ให้ใช้คำว่า “ฉศก” แทน “ฉ้อศก” ห้ามมิให้ใช้คำว่า “ตัว” กับข้างและม้า ให้ระมัดระวังการใช้คำผวน ห้ามมิให้ใช้คำว่า “อิฐหน้าวัว กระเบื้องหน้าวัว กระถางใส่น้ำ” ไม่ควรใช้คำว่า “อสุภ อสภ อาสภ” แทนคำว่า “ศพ” แนะนำการใช้คำว่า “ปิดตรา ตีตรา ประทับตรา” ไม่ควรใช้คำว่า “ทแกล้วทหาร” เพราะไม่ทราบความหมายของคำว่า “ทแกล้ว” ห้ามใช้คำทักว่า “อ้วน ผอม ขาว ดำ”

การกำหนดวิธีใช้คำ หมายถึงการกำหนดใช้คำตามสถานการณ์หรือบริบทอย่างใดอย่างหนึ่ง ดังจะเห็นได้จากการกำหนดใช้คำว่า “สุภอักษร ท้องตรา ไบบอกร หนังสือบอก” ตามความสัมพันธทางด้านการเมือง การกำหนดวิธีใช้

คำว่า “กับ แก่ แต่ แต่ ต่อ ใน ยัง ใส่” การกำหนดใช้คำว่า “นาย อ้าย อี ท่านผู้หญิง ท่าน อำแดง หนู” ตามสถานภาพทางสังคม การกำหนดใช้คำว่า “ตาย” ตามสถานภาพทางสังคม การกำหนดใช้คำว่า “ทรง ด่าแข่ง หยาบช้ำ” การกำหนดใช้คำว่า “ต้น แผ่นดิน กลางแผ่นดิน ปลายแผ่นดิน พลับพลา” เพื่อความเป็นสิริมงคล

พระราชวินิจฉัยส่วนใหญ่เป็นข้อแนะนำการใช้ภาษา หากใครไม่ทำตามก็มักจะถูกตำหนิ หรือลงโทษบ้างตามสมควร เช่น ถ้าใครใช้คำว่า “อสุภ อสภ อาสภ” แทนคำว่า “ศพ” ก็จะได้โดนแข่งอย่างมีพระอารมณ์ขันว่า “ให้ศีรชะคน นั้นล้านเหมือนหลวงตาในวันโกนเป็น นิจันรันตรไป ถ้าใครเขียนแลกราบทูลว่า ศพ ตรง ๆ แล้ว ทรงพระอิริยาฎาอวยพร ผู้นั้นว่า ถ้าศีรชะล้าน ให้ผมงอกดำ ถ้าไม่ล้านก็อย่าให้ล้านเลย” ที่หนักขึ้นไปหน่อยก็คือการใช้คำว่า “ห้องตรา” ผิด เพราะ “จะต้องปรับให้กวาดซานหมาก ล้างน้ำหมาก ทั้งในทั้งนอกท้องพระโรง พระบรมมหาราชวัง” ส่วนคำว่า “อิฐ หน้าวัว กระเบื้องหน้าวัว กระถางใส่หน้า” นั้น ถ้าข้าราชการผู้ใดเอามาใช้เขียน ถวายหรือกราบบังคมทูลพระกรุณาก็จะต้องถูกปรับค่าละเฟื้อง ที่หนักที่สุดก็คือความผิดฐานทักว่า “อ้วน ผอม” เพราะ “ถ้าผู้ใดมีพียงขึ้นกราบทูลทักทาย ดังนี้ จะให้ลงพระราชอาญาทวนด้วย หวาย ๕๐ ที่ สังฆการีแลชาวที่แลกรมวัง

อยู่ในเวลาที่เกิดเหตุขึ้นนั้น จะต้องให้รับพระราชอาญาด้วยคนละ ๓๐ ที่ ๒๐ ที่ ตามโทษานุโทษที่ได้ตักเตือนบ้างแลไม่ได้ตักเตือนเลยตามสถานที่ผู้กำกับนั้น”

ความเปลี่ยนแปลงของภาษา

พระราชวินิจฉัยที่นำมากล่าวข้างต้นนั้นแสดงให้เห็นภาพของภาษาไทยเมื่อประมาณ ๒๐๐ ปีก่อน ในปัจจุบันนี้ จะเห็นได้ว่าบางอย่างได้เปลี่ยนไปแล้ว และบางอย่างยังเป็นข้อที่ถกเถียงกันอยู่ ทั้งนี้เพราะไม่มีภาษาใดในโลกนี้ที่คงอยู่โดยไม่เปลี่ยนแปลง แต่ความเปลี่ยนแปลงนั้นก็ยิ่งแบ่งออกได้เป็น ๒ ประเภทใหญ่ ๆ คือ “การแปรของภาษา” กับ “การเปลี่ยนแปลงของภาษา”^๑

การแปรของภาษาเกิดขึ้นได้ทุกระบบ ในระบบเสียง เสียง [ช] ปัจจุบันเกิดการแปร เป็นเสียง [ch] หรือ [sh] คล้ายภาษาอังกฤษ ในระบบคำศัพท์ ภาษาไทยกลางใช้ว่า “ดู” ภาษาถิ่นใต้ใช้ว่า “แล” ภาษาถิ่นอีสานใช้ว่า “เบ็ง” แม้ในภาษาไทยกลางก็ยังใช้คำหลายคำในความหมายเดียวกันได้ เช่น “หมา” กับ “สุนัข” “หมู” กับ “สุกร” ในระบบวากยสัมพันธ์ ก็จะได้จากการใช้ประโยครูปแบบต่างกันเพื่อแสดงเหตุการณ์อันเดียวกัน เช่น “เขาถูกหมากัด” กับ “หมากัดเขา” อาจจะสามารถกล่าวได้ว่า การแปรของภาษามีปัจจัยทางสังคมในช่วงเวลาเดียวกันเป็นตัวกำหนด ส่วนการเปลี่ยนแปลงของภาษา

หมายถึงการแปรตามกาลเวลา คำซึ่งเคยใช้ในสมัยหนึ่งอาจจะไม่ใช้ในอีกสมัยหนึ่งก็ได้

พระราชวินิจฉัยทางการใช้ภาษาของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวคือตัวอย่างการเลือกใช้คำศัพท์คำใดคำหนึ่งหรือวิธีการประกอบรูปประโยคแบบใดแบบหนึ่งจาก “ตัวแปร” หลายตัวที่มีอยู่ในช่วงเวลานั้น โดยทรงทำหน้าที่เป็น “ยามภาษา” ให้คำแนะนำว่าภาษาแบบใดเป็นภาษาที่เหมาะสมของช่วงเวลานั้น เช่น การแนะนำให้ใช้คำว่า “เยื่อเคย น้ำเคย” แทนคำว่า “กะปิ น้ำปลา” การห้ามใช้คำบางคำ เช่น “ชอบเนื้อเจริญใจ” “ติดเนื้อต้องใจ” “อิฐหน้าวัว” “กระเบื้องหน้าวัว” “กระถางใส่หน้า”

ในปัจจุบันการใช้คำบางคำได้เปลี่ยนแปลงไปแล้ว คำที่เคยถูกห้ามปรามก็มีผู้นำมาใช้เป็นปกติ เช่น “กะปิ” “น้ำปลา” การทักว่า “อ้วน ผอม ขาว ดำ” ก็ไม่ถือเป็นเรื่องผิดปรกติ คำว่า “ทแกลัว” ก็เก็บไว้ในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒ ในความหมายว่า “ผู้กล้า, ทหาร” คำบางคำก็มีระเบียบการใช้ใหม่ เช่น คำนำหน้านาม คำบางคำก็เลิกใช้ไปตามกาลเวลา เช่น คำในชุด “ห้องตรา”

อย่างไรก็ตาม ในปัจจุบันนี้ เหตุการณ์การใช้ภาษาบางเรื่องก็ยังมีลักษณะของการแปรภาษาอยู่ เช่น การใช้คำ “กับ แก่ แต่ แต่ ต่อ ใน ยัง ใส่” ที่กล่าว

^๑ ดูรายละเอียดใน อมรา ประสิทธิ์รัฐสินธุ์. ภาษาในสังคมไทย. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๐.

ว่า อยู่ในลักษณะการแปรนั้นก็เพราะว่าผู้ใช้ภาษาบางกลุ่มยังคงยึดมั่นอยู่กับพระราชนิยมของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวอยู่อย่างเคร่งครัด แต่ผู้ใช้บางกลุ่มก็มีได้ใช้ตามนั้นแล้ว ดังจะเห็นได้จากข้อขัดแย้งระหว่างผู้ใช้ประโยคที่ว่า “ให้ของขวัญแก่เขา” กับ “ให้ของขวัญกับเขา” “ให้ความอนุเคราะห์แก่ผู้ยากไร้” กับ “ให้ความอนุเคราะห์กับผู้ยากไร้” “ห่มเสื้อ” กับ “ใส่เสื้อ” “นุ่งกางเกง” กับ “ใส่กางเกง” แต่เกณฑ์บางอย่างก็ยังคงอยู่ เช่น ความแตกต่างระหว่างการใช้คำว่า “แก่” กับ “แต่” เช่น “อาจารย์มอบรางวัลแก่ศิษย์” “ศิษย์มอบดอกไม้แต่อาจารย์”

บทสรุป

บทความนี้ชี้ให้เห็นความเปลี่ยนแปลงของภาษาทั้งในด้านการแปรของ

ภาษาซึ่งอยู่ในช่วงเวลาเดียวกัน และการเปลี่ยนแปลงของภาษาซึ่งปรากฏตายตัวแล้วในเวลาใดเวลาหนึ่ง เมื่อภาษาอยู่ในช่วงการแปรนั้น การใช้ภาษาแบบใดแบบหนึ่งมักจะได้รับการยกย่องจากผู้ใช้ภาษาในช่วงนั้น ๆ ว่า “เหมาะสม” และมักจะมีผู้ทำหน้าที่เป็น “ยามภาษา” ช่วยให้คำแนะนำแก่ผู้ใช้ภาษาร่วมสมัยด้วย “ยามภาษา” จึงมีอยู่ทุกยุคทุกสมัย ดังเช่นที่ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเป็น “ยามภาษา” ในสมัยของพระองค์ คุณูปการของ “ยามภาษา” ก็คือการช่วยให้ภาษาเป็นเครื่องมือสื่อสารอันเหมาะสมแก่กาลสมัย แต่ “ยามภาษา” ก็ไม่สามารถขัดขวาง “การเปลี่ยนแปลงของภาษา” ได้ ไม่ว่าจะการเปลี่ยนแปลงนั้นจะเกิดขึ้นอย่างช้า ๆ หรืออย่างรวดเร็วก็ตาม

บรรณานุกรม

- จอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ. ๒๕๒๘. ประชุมประกาศรัชกาลที่ ๔ เล่ม ๑. พิมพ์ครั้งที่ ๒ กรุงเทพฯ: องค์การค้าของคุรุสภา.
- _____. ๒๕๒๘. ประชุมประกาศรัชกาลที่ ๔ เล่ม ๒. พิมพ์ครั้งที่ ๒ กรุงเทพฯ: องค์การค้าของคุรุสภา.
- _____. ๒๕๓๔. ประชุมประกาศรัชกาลที่ ๔ เล่ม ๓. พิมพ์ครั้งที่ ๒ กรุงเทพฯ: องค์การค้าของคุรุสภา.
- _____. ๒๕๐๔. ประชุมประกาศรัชกาลที่ ๔ เล่ม ๔. พิมพ์ครั้งที่ ๑ กรุงเทพฯ: องค์การค้าของคุรุสภา.
- ราชบัณฑิตยสถาน. ๒๕๔๖. พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒. พิมพ์ครั้งที่ ๑ กรุงเทพฯ: นานมีบุ๊คส์.
- อมรา ประสิทธิ์รัฐสินธุ์. ๒๕๔๐. ภาษาในสังคมไทย. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

Abstract King Mongkut : Language Commentator of the Bangkok Period

Nitaya Kanchanawan

Associate Fellow of the Academy of Arts, The Royal Institute, Thailand

All living languages continually undergo alteration. And in the alteration process there are at least two distinct patterns-namely “diversity” and “change.” Language diversity may be seen at various levels including: phonology, morphology and syntax. It can be said that “diversity” alteration is influenced by the social factors of a particular time. In contrast to this, “change” alteration is a process that occurs over a period of time. The language commentary by King Mongkut is an example of the choice of words and language usage which was preferred during his time. At present, many changes may be seen in the choice of words used by people, yet some of these choices are still controversial issues. Although “language watchdog” may help contemporary language users make choices for a clearer or more effective form of communication, no one can stop the development of language regardless of how quick or slow the alteration process occurs.

Key words : King Mongkut, language commentator, Royal Promulgation of King Mongkut, language diversity, language change